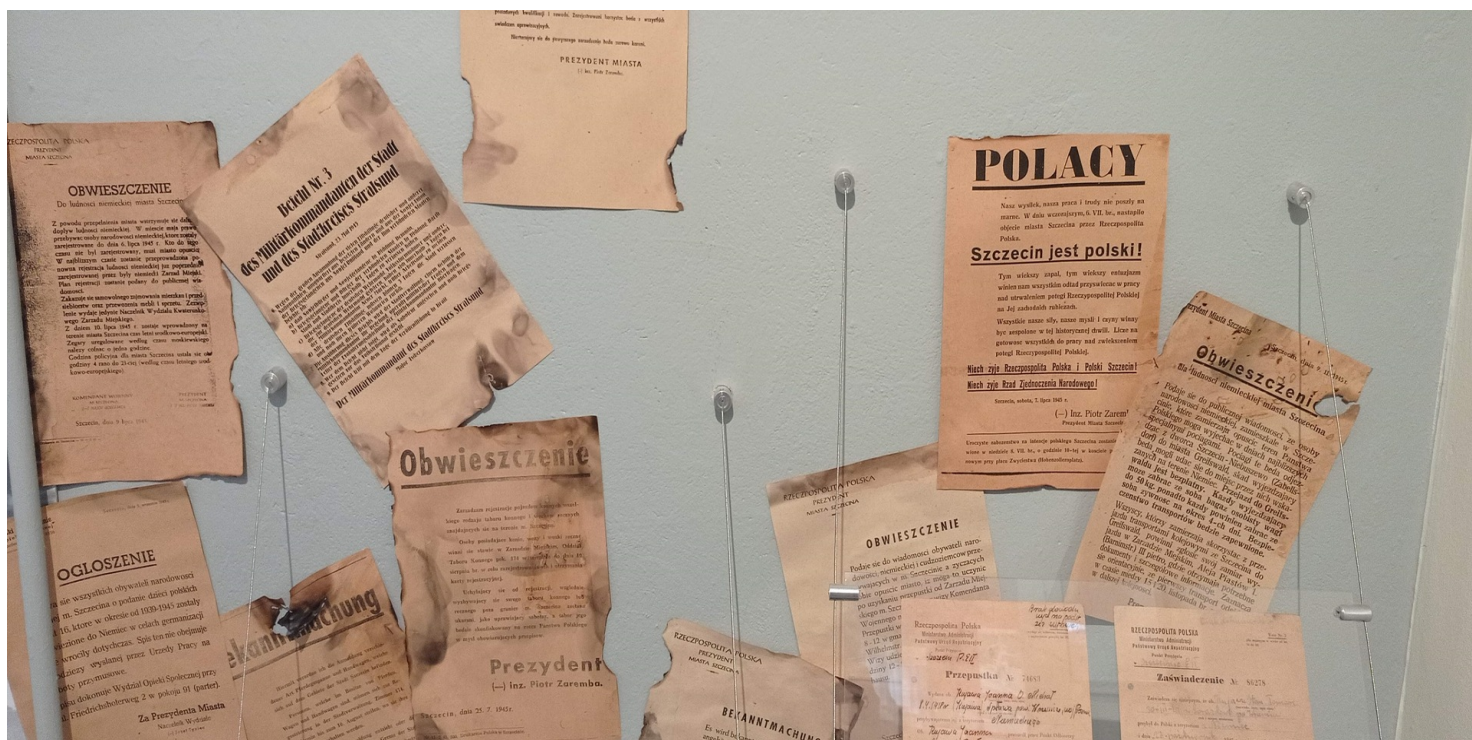

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/propaganda/104187,Ministerstwo-Ziem-Odzyskanych.html>

Element ekspozycji Muzeum Historii Szczecina

ARTYKUŁ

Ministerstwo Ziem Odzyskanych

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: IRENA SIWIŃSKA 13.11.2023

13 listopada 1945 r. powstało Ministerstwo Ziem Odzyskanych, powołane przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Funkcjonowało ono do stycznia 1949 r.

Ministerstwu Ziem Odzyskanych, na którego czele stanął działacz PPR Władysław Gomułka, powierzono zadania związane z administrowaniem zachodnimi i północnymi terenami Polski przejętymi od Niemiec po II wojnie światowej. Nowy resort miał przygotować i przeprowadzić integrację tych tzw. Ziem Odzyskanych z resztą kraju. Nie bez znaczenia były również względy polityczne – wydzielenie wspomnianych terenów spod władzy Ministerstwa Administracji Publicznej, którym kierował Władysław Kiernik z PSL. Ziemie Odzyskane stanowiły swego rodzaju państwo w państwie, MZO *de facto* koordynowało działalność większości pozostałych ministerstw na podległym sobie obszarze.

Utrata Kresów Wschodnich

O przebiegu powojennych granic Polski tzw. Wielka Trójka – Churchill, Roosevelt i Stalin – zdecydowała wstępnie już na konferencji w Teheranie na przełomie listopada i grudnia 1943 r. Przyjęto wówczas ogólne założenie, że granica wschodnia będzie przebiegać zgodnie z linią Curzona, a zachodnia znajdzie się na Odrze, oraz że do Polski włączone zostaną Prusy Wschodnie i ziemia opolska – jako rekompensata za Kresy Wschodnie, które miały zostać zagarnięte przez ZSRS.

W lipcu 1944 r., w czasie postępującej ofensywy Armii Czerwonej na zachód, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego zawarł z Moskwą umowę dotyczącą granicy polsko-sowieckiej. Umowa ta, podpisana wbrew legalnemu polskiemu rządowi w Londynie, sankcjonowała utratę wschodnich ziem RP na rzecz ZSRS jeszcze przed formalnymi decyzjami podjętymi przez wielkie mocarstwa na kolejnej konferencji – w Jałcie.

Wagon z ludźmi na jednej ze stacji kolejowych. Fotografia z albumu Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, 1945-1946 r. Fot. AIPN

W ślad za umową o granicach, we wrześniu 1944 r., PKWN zawarł układy z trzema republikami sowieckimi:

ukraińską, białoruską i litewską dotyczące wymiany ludności. Osoby narodowości polskiej miały zostać wysiedlone z terenów wschodnich przedwojennej RP do Polski, podczas gdy zamieszkująca w Polsce ludność ukraińska, białoruska i litewska – na tereny odpowiednich republik. Nowym władzom zależało bowiem na tym, by kraj, w którym zaprowadzają nowe, komunistyczne „porządki”, był możliwie zwarty etnicznie.

Wspomniane akcje wysiedleńcze (zwane eufemistycznie „repatriacją” lub „ewakuacją”) teoretycznie były dobrowolne, w praktyce jednak dobrowolność ta bywała fikcyjna. Wysiedleńcy z Kresów Wschodnich mogli wziąć ze sobą odzież, obuwie, bieliznę, pościel, żywność, pomniejsze sprzęty domowe, inwentarz, ale nie mogli zabrać mebli, pieniędzy (powyżej 1000 rubli na osobę), złota, surowych kamieni szlachetnych, dzieł sztuki, a także samochodów. Za mienie pozostawione w rodzinnych stronach mieli uzyskać zwrot wartości od polskiego rządu.

Plakat propagandowy Mieczysława Teodorczyka „Na zachodzie ziemie czekają!”, 1945 r. (zbiory Muzeum Niepodległości w Warszawie)

Plakat propagandowy nieznanego autora „O słupy graniczne na Odrze, Nissie [Nysie] i Bałtyku”, 1945 r. Wydawca: Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy (zbiory Muzeum Niepodległości w Warszawie)

Państwowy Urząd Repatriacyjny

7 października 1944 r. dekretem PKWN został powołany Państwowy Urząd Repatriacyjny. Nowa instytucja miała na celu zorganizowanie przesiedlenia ludności polskiej, która znalazła się poza granicami kraju, i planowego jej rozmieszczenia na terytorium państwa polskiego w jego powojennym kształcie. Urząd zajmował się także organizowaniem przesiedlenia ludności niemieckiej, ukraińskiej i białoruskiej z terytorium Polski, odpowiednio – do Niemiec lub ZSRS. W styczniu 1945 r. działania PUR poszerzono o migracje w obrębie państwa.

Urząd organizował nie tylko transport tysięcy ludzi, co w czasie działań wojennych i przy zniszczonej infrastrukturze było wystarczająco trudne, lecz także opiekę sanitarną i

żywnościową nad przesiedleńcami podczas podróży, następnie rozmieszczanie ich w nowych siedzibach, a nawet pomoc w znalezieniu zatrudnienia czy odbudowie warsztatów pracy.

Powołany jesienią 1944 r. Państwowy Urząd Repatriacyjny rozpoczął działalność w warunkach wielkiego wojennego chaosu. Oprócz przesiedleńców, których napływ odbywał się w sposób planowy, na zachód kierowała się rzesza uciekinierów. Urząd organizował nie tylko transport tysięcy ludzi, co w czasie działań wojennych i przy zniszczonej infrastrukturze było wystarczająco trudne, lecz także opiekę sanitarną i żywnościową nad przesiedleńcami podczas podróży, następnie rozmieszczanie ich w nowych siedzibach, a nawet pomoc w znalezieniu zatrudnienia czy odbudowie warsztatów pracy. Do wiosny 1945 r. sytuacja migracyjna stała się dramatyczna, gdyż nie było możliwości zapewnienia godziwych warunków pobytu ludności napływającej ze wschodu.

Pierwszym dyrektorem PUR mianowano Władysława Wolskiego, właśc. Antoniego Jana Piwowarczyka (1901–1976). Z zawodu elektromonter, przedwojenny polski komunista, działacz SDKPiL i KPP, w 1934 r. wyjechał do ZSRS, gdzie w listopadzie 1935 r. został aresztowany. W wyniku Wielkiego Terroru stracił swoją towarzyszkę życia (zginęła w łagrze jako jedna z „żon zdrajców ojczyzny”) i córkę (po aresztowaniu matki została powierzona opiece obcych ludzi, nie udało się jej odnaleźć). Nie jest znany dokładny czas ani okoliczności pobytu Wolskiego w łagrach, a następnie jego zwolnienia. Prawdopodobnie ok. 1941–1942 zwerbowano go do współpracy z NKWD. W 1943 r. działał w sowieckiej partyzantce na Wileńszczyźnie, skąd w sierpniu 1944 r. przedostał się do Lublina. Pierwotnie otrzymał stanowisko zastępcy kierownika Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, ale wkrótce został z niego zwolniony.

Władysław Wolski (pierwszy z lewej), właśc. Antoni Jan Piwowarczyk (1901-1976) - pierwszy dyrektor Państwowego

Urzędu Repatriacyjnego. Fot. ze zbiorów NAC

Już we wrześniu 1944 r. Bolesław Bierut, który znał Wolskiego jeszcze sprzed wojny, powierzył mu natomiast misję zorganizowania ewakuacji ludności polskiej z graniczących z Polską republik ZSRS – ukraińskiej, białoruskiej, a wkrótce także litewskiej. Kiedy ruch przesiedleńczy ludności zaczął przyjmować coraz większe rozmiary, nazwę jego urzędu: „Główny Pełnomocnik Rządu do Spraw Ewakuacji Ludności Polskiej na Ukrainie, Białorusi i Litwie” zmieniono na ogólniejszą – „Główny Pełnomocnik Rządu do Spraw Repatriacji Obywateli Polskich” – i tym samym zwiększono jego zakres kompetencji. Następnie Wolski stanął na czele PUR w pierwszym okresie funkcjonowania tej ważnej instytucji, co otworzyło mu drogę do dalszej kariery. W latach 1945–1949 sprawował funkcję wiceministra administracji publicznej, a 1949–1950 – ministra tegoż resortu. W latach 1945–1947 był również posłem do Krajowej Rady Narodowej, a od 1947 do 1950 – posłem na Sejm Ustawodawczy. W latach 1948–1950 był członkiem KC PZPR. W roku 1950 za intrygi przeciwko kierownictwu partii usunięto Wolskiego ze stanowisk partyjnych i państwowych.

Okładka broszury z 1947 r. ze zbiorów Biblioteki Narodowej

**Druk z 1947 r. ze zbiorów
Biblioteki Narodowej**

„Stare ziemie Piastowskie wróciły do macierzy”

Wraz z zakończeniem II wojny światowej ruch migracyjny jeszcze się nasilił. Do Polski powracali m.in. oswobodzeni robotnicy przymusowi i więźniowie. Z terenów zachodnich i północnych powojennej Polski, uzyskanych kosztem niedawnego hitlerowskiego okupanta, zaczęto natomiast wysiedlać Niemców. Zdecydowała o tym Wielka Trójka - miejsce zmarłego prezydenta Roosevelta zajął w niej Harry Truman - na konferencji w Poczdamie latem 1945 r. (dotyczyło to także Niemców z terenów Węgier i Czechosłowacji).

Na wspomnianych terenach zachodnich i północnych Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej równolegle podjął intensywną akcję osadniczą. Ministerstwo Ziem Odzyskanych miało za zadanie jak najsprawniej zagospodarować opuszczane przez Niemców, zniszczone w wyniku wojny tereny, tak aby nikt nie kwestionował ich przynależności do państwa polskiego. Propagandowy wymiar miała już sama nazwa Ziemie Odzyskane, chętnie odwoływano się też do pradawnej piastowskiej przeszłości terenów na wschód od Odry i do ich potencjału gospodarczego.

Przykład takich propagandowych działań (i polityki prowadzonej na tym terenie przez komunistyczne władze) stanowi druk Ministerstwa Ziem Odzyskanych (akt nadania gospodarstwa) z propagandowym hasłem:

„Stare ziemie Piastowskie wróciły do macierzy”.

**Druk Ministerstwa Ziemi
Odzyskanych z propagandowym
hasłem: „Stare ziemie
Piastowskie wróciły do macierzy”
- akt nadania gospodarstwa. Ze
zbiorów Śląskiej Biblioteki
Cyfrowej**

Prezentowany dokument dotyczy przekazania majątku w Mokrem w powiecie głubczyckim (woj. śląsko-dąbrowskie, obecnie opolskie) pochodzącej spod Lwowa Agacie Szpak, a sporządzony został przez Powiatową Komisję Osadnictwa Rolnego w Głubczycach na podstawie orzeczenia z 8 lutego 1946 r. Na odwrocie znajduje się postanowienie tegoż urzędu z 21 października 1948 r. Adnotacja na pieczęci głosi, że w świetle rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 22 listopada 1947 r.

„wymieniony [...] obszar rażąco odbiega od ustalonej powierzchni gospodarstw tego rodzaju gruntów”.

Skutkiem tego przyznane pierwotnie gospodarstwo o powierzchni 8,35 ha gruntu rolnego, 1,5 ha łąki, 0,13 ha ogrodu oraz 0,12 ha sadu (?) – łącznie ponad 10 ha – zostało ograniczone do 7,79 ha.

**Plakat propagandowy z kampanii
referendalnej w 1946 r.**

Początkowo na Ziemiach Odzyskanych wprowadzono tymczasowy podział na okręgi administracyjne: Śląsk Opolski, Dolny Śląsk, Pomorze Zachodnie i Prusy Wschodnie, czyli Mazury. Z czasem zaczęto tworzyć województwa: gdańskie (jeszcze w 1945 r.), potem olsztyńskie, szczecińskie, wrocławskie i opolskie. W roku 1950 formalnie zniesiono odrębność Ziemi Odzyskanych od reszty kraju.

Ministerstwo Ziemi Odzyskanych zlikwidowano w styczniu 1949 r., Państwowy Urząd Repatriacyjny działał jeszcze do sierpnia 1950 r.

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ